

LEERPLAN

Beroepenveld BVL Decoratie

Kunstvak: Beeldende Vorming
Technisch Vak: Plastische en Decoratieve technieken
Praktisch Vak: Beeldende Vorming/Plastische en Decoratieve technieken

Secundair Onderwijs – 1ste graad – B-stroom

ingediend door: Federatie van Rudolf Steinerscholen in Vlaanderen vzw
lid van de European Council of Steiner-Waldorf Education
p/a Nachtegaalstraat 8
2060 Antwerpen
03/213 23 33

datum: 27 februari 2007

Inhoud

1. Inleiding	p. 3
2. Lessentabel	p. 3
3. Beginsituatie	p. 4
3.1. Algemene toelatingsvoorwaarden voor BVL	p. 4
3.2. Profiel van de jongeren in BVL	p. 4
4. Algemene pedagogisch-didactische wenken	p. 5
4.1. Het leerplan en het pedagogisch project	p. 5
4.2. Omgang met de leerinhouden	p. 6
4.3. Omgang met de heterogeniteit van de klasgroep	p. 6
4.4. Handelingsbekwaamheid bevorderen door kunstzinnige processen.	p. 7
5. Leerplandoelstellingen en leerinhouden	p. 11
6. Evaluatie	p. 15
7. Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen	p. 17
8. Minimale materiële vereisten	p. 19
9. Bibliografie	p. 19

1. Inleiding

Zowel de leerplandoelstellingen als de leerinhouden zijn voorwerp van controle door de inspectie. Voor de B-stroom namelijk het eerste leerjaar B en het Beroepsvoorbereidend leerjaar (BVL), betekent dit dat de school de doelstellingen en inhouden bij elke leerling moet nastreven. Daarbij is het resultaat van dit streven bij de individuele leerlingen evenwel geen voorwerp van controle, wel de inspanningen van de school, die dit aantoont via een expliciete visie en een concrete planning. In de B-stroom moet het leerplan gezien worden als een streefplan. De leraar zal daarbij, in samenspraak met zijn collega's, rekening houden met de specifieke situatie van de groep en elke individuele leerling. De leraar moet dus kennis hebben van de leerbiografie van zijn leerlingen en de daaruit voortvloeiende beginsituatie voor zijn vak.

In de B-stroom staat de leerling centraal. Daarbij is het leerplan één van de middelen om het algemeen pedagogisch doel te bereiken. Dit doel is in de eerste plaats een zo breed en veelzijdig mogelijk ontwikkelingsdoel. In het leerplan zijn de decretale ontwikkelingsdoelen opgenomen in de leerplandoelstellingen. Deze ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die van overheidswege voor dit vak bij de leerlingen moeten worden nagestreefd.

De vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen die specifiek via de leerinhouden van dit vak nagestreefd worden, zijn opgenomen in punt 7 van dit vakleerplan.

De doelstellingen en inhouden staan in elk leerplan naast elkaar vermeld, zodat steeds duidelijk is met welke inhouden welke doelstellingen worden nagestreefd.

Ten slotte zijn de aangegeven pedagogisch-didactische wenken en de didactische middelen suggesties om de doelstellingen te bereiken.

2. Lessentabel

<i>Pedagogische vakbenaming</i>	<i>Uur/week</i>	<i>administratieve vakbenaming</i>
Basisvorming:		
Totaal	16	
Beroepenveld Decoratie		
Totaal	7	
	2	<i>KV Vrije beeldende vorming</i>
	1	<i>TV Plastische en decoratieve technieken</i>
	4	<i>PV Realisatietechnieken Vrije Beeldende vorming/Plastische en decoratieve technieken</i>
Tweede beroepenveld		
Totaal	7	
Keuzegedeelte		
Totaal	4	

3. Beginsituatie

3.1. Algemene toelatingsvoorwaarden voor BVL

Elke leerling die een eerste jaar secundair onderwijs heeft gevolgd, mag in het beroepsvoorbereidend leerjaar (BVL) worden toegelaten. In het BVL komen dus zowel leerlingen uit 1B als 1A evenals, onder welbepaalde voorwaarden, leerlingen uit het buitengewoon onderwijs. (BuSO).

3.2. Profiel van de jongeren in 1B en BVL

Tussen het 12de en het 21ste levensjaar staan jongeren voor de zware taak om hun wilskracht en hun denken zo te ontwikkelen dat zij deze vermogens vrij en zelfstandig kunnen inzetten. Dit houdt in dat deze functies met elkaar harmoniëren en in evenwicht zijn. Sommige jongeren ontwikkelen zich vanuit het denken, anderen vanuit het handelen. Beide groepen jongeren hebben een evenwaardige ontwikkelingsweg. De eersten gaan de weg naar concrete toepassing vanuit het denken, de tweede groep komt tot begripsvorming vanuit het handelen.

De jongeren op deze diverse leerwegen begeleiden, houdt dus meer in dan zuivere kennisoverdracht realiseren. Steinerpedagogie is in essentie net daarop gericht dat de jonge mens op de bij hem passende wijze tot die evenwichtige en gezonde ontwikkeling van zijn denken, voelen en willen kan komen. De steinerscholen in Vlaanderen vielen tot en met het schooljaar 2005-2006 grotendeels¹ binnen het kader van het ASO-onderwijs en waren daardoor vooral gericht op die jongeren die de weg van het denken naar het handelen volgen. Met de B-stroom willen we onze aandacht ook richten op andere leerlingen.

Voor de groep jongeren die de ontwikkelingsweg van handelen naar denken gaat, is de aandacht en openheid voor het concrete handelen, de verbondenheid met het doen, een noodzaak om hun denken volledig te kunnen ontplooien. Het is belangrijk dat we hen via hun eigen leerwegen deelgenoot van onze cultuur maken, hen de nodige ontwikkelingsstof hiertoe aanbieden en hen zo de kans bieden hun eigen unieke plaats als vrije mens in de maatschappij in te laten nemen. Dit betekent concreet dat we de inhouden van de ontwikkelingsstof zoals ze nu gegeven worden in de huidige middelbare steinerscholen ook aan deze jongeren aanbieden op een aan hun leervraag aangepaste wijze. Dit zal onvermijdelijk zeer individueel gericht zijn en met de nodige aandacht voor eventuele leermoeilijkheden. Wanneer deze leerlingen in een geborgen omgeving met respect benaderd worden, kunnen ook zij hun eigenwaarde op een gezonde wijze ontwikkelen.

---

¹ Verder was er enkel nog een school met buitengewoon SO, de Parcivalschool in Antwerpen

4. Algemene pedagogisch-didactische wenken

4.1. Het leerplan en het pedagogisch project

Een school wil haar leerlingen meer meegeven dan louter vakkennis en vaardigheden. Haar intentieverklaring in dit verband is te vinden in het pedagogisch project.

De uiteindelijke doelstelling van de steinerschool is dat de jongere zich als volledig mens kan ontplooiën tot een vrij individu. Alle leerinhouden zijn afgestemd op en ondergeschikt aan dit doel. Vrijheid wordt daarbij nagestreefd op vlak van de drie zielenfuncties: denken, voelen en willen. Dit gebeurt in hoofdzaak in de daarvoor zorgvuldig uitgekozen vakgebieden: de vakken met een eerder cognitieve inslag, de kunstzinnige vakken en de praktische vakken. Ook in elke vak apart wordt er naar gestreefd om er deze drie zielenfuncties aan te spreken. Zo zal bijvoorbeeld de leerstof van Wiskunde, ook al is deze eerder cognitief van aard, eveneens kunstzinnig benaderd worden en zullen de gehanteerde werkvormen vaak vertrekken vanuit de concrete handeling.

De steinerpedagogie ziet sterke verwantschap tussen de ontwikkeling van het kind en de grote ontwikkelings- en bewustzijnsfasen van de mensheidsgeschiedenis. Daarom moeten zowel de leerinhouden als leermethodes sterk afgestemd worden op de leeftijdsfase waarin de kinderen verkeren. Zo staat elk leerjaar in het teken van een bepaald thema dat als basis dient voor de verhaalstof. Dit thema kan ook creatief gemetamorfoseerd worden in elk vak apart.

De zevende klasser (1ste leerjaar B) spiegelt zich aan de bewustzijnsfase van de grote ontdekkingsreizen uit de late Middeleeuwen. De drang naar eigen ontdekkingen, de verkenning van nieuwe werelden, het overschrijden van grenzen en het durven loslaten van zekerheden zijn variaties op hetzelfde thema die zowel in vakken als Wiskunde, Natuurwetenschappen en Technologische Opvoeding als in vakken als Geschiedenis en Plastische of Muzikale Opvoeding aan bod komen.

In de achtste klas (BVL) beleven de kinderen een bewustzijnsfase die verwant blijkt aan wat de mensen doormaakten in de 17^e en 18^e eeuw, waarin de gevestigde orde onder het absolutistisch bewind van de koningen via chaos, anarchie en revoluties overging in moderne staatsvormen. In de lessen van de achtste klas komt dan ook in de meest uiteenlopende vormen tot uiting hoe het oude vertrouwde kan en zelfs moet overgaan, mits pijn, innerlijke chaos en ontredde, in een nieuwe geboorte als symbool voor de ontluikende individuele persoonlijkheid.

Sympathie en antipathie bepalen steeds meer of kinderen tussen de 12 en 14 jaar al dan niet een verbinding aangaan met wat van buitenaf op hen toekomt. De krachten die met dit veroveringsproces van de buitenwereld, grensverleggend en/of revolutionair van aard, getoond zullen worden, moeten veelzijdig gericht worden door de pedagogen. Zij moeten met veel warmte, enthousiasme en vertrouwen de buitenwereld aantrekkelijk maken. Hierdoor wordt vermeden dat de kinderen innerlijk gaan broeien of zich te veel gaan richten op hun veranderende lichamelijke. Hoe veelzijdiger en evenwichtiger het aangeboden lessenkpakket is, hoe minder de kinderen tot excessen komen.

Hoe minder in deze leeftijdsfase rechtstreeks ingewerkt wordt op de ontwikkeling van het oordeelsvermogen, hoe beter dat is voor het latere leven van de jongeren. Te vroeg beroep

doen op het zelfstandig denkvermogen, stimuleert het formuleren van vooroordelen. Daarom worden de leerinhouden in de eerste graad volledig gebracht in een sfeer van verwondering en respect.

4.2. Omgang met de leerinhouden

De opsplitsing van de leerinhouden in leereenheden is enkel bedoeld om de leraar een zo duidelijk mogelijk overzicht te geven. Hij hoeft dus niet noodzakelijk de leerinhouden in de gegeven volgorde te behandelen. Gezien de grote heterogeniteit in 1B en BVL is geen voorstel gedaan naar een aantal lessen per leereenheid. De leraar zal zelf oordelen wanneer een aantal doelstellingen voldoende nagestreefd zijn en naar een volgende leereenheid kan overgestapt worden.

Het is voor de leerlingen belangrijk om dezelfde terminologie te gebruiken als in 1B. Ook is het raadzaam om methodes en goede gewoontes die de leerlingen in de vorige leerjaren aangeleerd hebben, verder te blijven toepassen. In het BVL is het de leraar die zich moet aanpassen en niet de leerling!

Vanzelfsprekend zal de leraar lesstrategieën aanwenden die uitgaan van de beginsituatie van de verschillende leerlingen.

De leraar geeft de lesbetrokkenheid van de leerlingen alle kansen en vertrekt daarom steeds vanuit het concrete en de eigen ervaringen en leefwereld van de kinderen. De leraar gaat zoveel mogelijk uit van praktische opdrachten en problemen waarbij de leerhonger van de kinderen gestimuleerd wordt. “Werkend leren en lerend werken” is het altijd weerkerende motief.

4.3. Omgang met de heterogeniteit van de klasgroep

Er moet een blijvende aandacht zijn voor leemten zodat ze weggewerkt kunnen worden via remediëren. Niet alle leerlingen hebben dezelfde mogelijkheden of ontwikkelen zich in hetzelfde tempo. Daarom baseert de leraar het noodzakelijke remediëren op differentiatie en individualisatie. Een efficiënte bijsturing is pas mogelijk na analyse van de al dan niet verworven leerstof door elk kind apart.

We streven er naar om de behandeling van de leerinhouden te laten plaatsvinden binnen de sociale context van de klasgroep. Toch zal geregeld een individuele bijsturing aan de orde zijn. Leerlingen die de basisleerstof of basisoefeningen onvoldoende onder de knie hebben, maken remediërende opdrachten. Aan de andere leerlingen worden dan uitbreidingsoefeningen aangeboden als uitdieping van de leerstof. Op deze manier zal elke leerling betrokken en gemotiveerd blijven. De motivatie van de leerlingen zal bovendien gestimuleerd worden door de bewuste en ritmische afwisseling in werkvormen.

Zo moet er aandacht besteed worden aan:

- afwisseling tussen klassikaal en individueel werk;
- ritmische indeling van de les waarin belevingsactiviteiten, praktisch werk en theoretische verwerking in evenwicht staan;
- het beperken van het theoretisch gedeelte;
- het hanteren van zoveel mogelijk actieve werkvormen, zowel binnen als buiten het klaslokaal.

4.4. Handelingsbekwaamheid bevorderen door kunstzinnige processen

Het beroepsvoorbereidend leerjaar zet al een eerste stap in de richting van het beroepsonderwijs en het latere verwerven van een beroepsprofiel door de leerlingen. Toch zijn de leerlingen in een levensfase waarin de algemene ontwikkeling nog volop van belang is. Met deze algemene ontwikkeling wordt niet een intellectuele ontwikkeling met de zogenaamde algemene vakken bedoeld maar wel een algemeen menselijke ontwikkeling. Vermits onze leerlingen nog zo jong zijn, is het van groot belang dat ze niet alleen zuiver beroepsvormend leren maar ook een hele reeks innerlijke leer- en rijpingsstappen zetten in de richting van een mondige en zelfstandige persoonlijkheid. Daartoe zijn verschillende oefenwegen nodig. In deze leerplannen voor de beroepenvelden zullen daarom zowel zuiver beroepsvormende activiteiten als afgeleide kunstzinnige activiteiten ingezet worden.

4.4.1 Belang van de beroepsvormende vakken voor de persoonlijke ontwikkeling

De beroepsvormende vakken moeten op deze leeftijd gezien worden in het licht van de pedagogische bijdrage die ze kunnen leveren aan de persoonlijke ontwikkeling van de leerling. Deze vakken moeten afgestemd zijn op hun opgave om goede vaklui te vormen maar ze werken daarnaast ook 'opvoedend'. Vaak gebeurt dit op een eerder onbewuste manier en wel zo dat men in dit verband wel eens de term 'verborgen leerplan' of 'hidden curriculum' gebruikt.² Zo gebeurt het dat leerlingen bepaalde zaken leren die men niet bedoeld had omdat men ze niet bewust voor ogen had gehouden. Daarom is het belangrijk om zich wel degelijk bewust te worden van de opvoedende werking van de verschillende vakken. Bij een beroepsopleiding moet idealiter een zuiver vakgeoriënteerde leeraanbod ook pedagogische antwoorden op algemene ontwikkelingsvragen geven. Zo kan de fijne motoriek verbeterd worden door te oefenen in het schuren en plamuren of in het snijden van de groenten en kan de puber daarbij zijn spreekwoordelijke onhandigheid leren overwinnen en thuiskomen in zijn lichaam.

Maar de leerling moet ook andere vaardigheden leren. Voor zeer veel beroepen is geduld en uithouding van groot belang. In de hele vakopleiding oefent de leerling vooral ook zelfbeheersing. Verder moet ook de zintuiglijke waarneming geoefend worden. Men moet gevoel voor het materiaal krijgen en wel zo dat men zelfs de kleinste nuances kan waarnemen. De werkopgaven en de technische afhandeling ervan vragen een aangepaste discipline en een handelen volgens bepaalde wetmatigheden. Dit werkt ordenend in op de jonge mens. Zo'n opgaven horen bij de leeftijd en zijn ook pedagogisch zeer zinvol.

In de hierboven beschreven strikt vakgeoriënteerde opleiding schuilt echter ook een gevaar van eenzijdigheid. Een doelgerichte stringente planning van middelen om een doel te bereiken is geen vrije en zelf besliste handeling maar ze zit vast aan een uiterlijke dwang. Natuurlijk zijn deze vaardigheden nodig maar om een gezond oordeelsvermogen te ontwikkelen moet deze eenzijdigheid overwonnen worden. Het is nodig dat de jongere daarnaast ook leert omgaan met een open proces dat hij zelf vorm kan geven.

---

² Dit is een soort leren dat eerder onbewust tot stand komt en zonder dat men het bedoeld had. Vaak is het een gevolg van maatschappelijke fenomenen die langs een omweg waardeoordelen en bepaalde houdingen in het schoolleven veroorzaken. Bijvoorbeeld: 'Kunst is niet belangrijk' of 'een intellectuele opleiding is meer waard dan een praktische'.

Bovendien zijn zuiver beroepsgerichte activiteiten vaak gericht op economische principes. Jongeren zijn uit zichzelf al gericht op het nut van hun bezigheden. Ze hebben sowieso de neiging om te komen tot een materiële, egoïstische behoeftebevrediging. Als er geen tegengewicht gegeven wordt, dreigen ze te komen tot een verabsoluteren van de eigen subjectieve aspiraties.

4.4.2 Kunstzinnige activiteiten als tegengewicht voor eenzijdige ontwikkeling

Het kunstzinnige handelingsparadigma staat tegenover het doelgerichte handelingschema. Bij een doelgerichte handeling weet men op voorhand precies welk resultaat men wil verkrijgen. Men maakt een secuur plan en dat wordt volgens vaste regels gevolgd. De motivatie wordt van buitenaf opgelegd.

Door kunstzinnige oefeningen in te zetten, kan men in pedagogische zin een tegengewicht vormen voor de hierboven beschreven eenzijdigheden. Bij kunstzinnige activiteiten komt de motivatie uit de zaak zelf en uit de overgave aan de activiteit. Het gaat verder dan een zuivere vervulling van de plicht, men neemt een eigen verantwoordelijkheid op vanuit een eigen wilsimpuls. Ook geduld en uithoudingsvermogen worden zelf gewild. Doordat ze uit de eigen motivatie groeien, kunnen deze vermogens sterker verankerd worden in de persoonlijkheid. Zich in alle vrijheid voornemen om de opdracht op zich te nemen, is waarschijnlijk de belangrijkste leerstap die hiermee gezet wordt.³ Er gaat echter ook een specifieke werking van uit op de beroepsbekwaamheid.

4.4.3 De kunstzinnig handelende mens

Hoewel het in de beroepsgerichte vorming in de eerste plaats gaat om de heel specifieke beroepsvaardigheden kunnen de kunstzinnige vakken er een diepere dimensie aan toevoegen. In de steeds meer open arbeidssituaties van vandaag is het erg belangrijk om deze met de nodige soepelheid aan te pakken.

In de huidige economische realiteit voltrekken zich belangrijke evoluties die een diepgaande invloed hebben op de verwachtingen naar de handelingsbekwaamheid van mensen. De arbeidsmarkt is geëvolueerd naar een ‘kopersmarkt’ wat betekent dat ieder die iets wil produceren en verkopen moet rekening houden met de klant. Naast massaproductie is er steeds meer vraag naar specifiek aan de vraag van de klant aangepaste productie. Niet dat men het winstprincipe opgeeft maar toch is er een evolutie merkbaar in de richting van meer ‘broederlijkheid’ in de zin dat men zich moet inleven in wat de klant vraagt.

Verder verwacht men ook steeds meer flexibiliteit, eigen initiatiefkracht en verantwoordelijkheid van de werkenden. Dit heeft ook veel te maken met de verdergaande automatisering die door de computertechniek mogelijk is geworden. De meer repetitieve handelingen die met grote precisie moeten worden uitgevoerd, gebeuren meer en meer door machines. De werknemer moet echter wel om kunnen gaan met onverwachtse storingen en moet in staat zijn om snel en trefzeker in te grijpen op het juiste moment. Daar heeft men

---

³ Onderzoek in Duitsland van de ‘Gesellschaft für Ausbildungsforschung und Berufsentwicklung’ - GAB München (www.gab-muenchen.de) toont aan dat in onze huidige maatschappij kunstzinnige vakken een belangrijke bijdrage leveren aan beroepsgerichte opleidingen. (Op dit moment is de GAB verantwoordelijk voor de kwaliteit van meer dan 50 beroepsscholen in de omgeving van München en sinds 2005 leiden ze ook begeleiders voor beroepsleraren op.)

handelingsgerichte intuïtie en fantasie voor nodig. Maar ook een scherpe zintuiglijk waarnemingsvermogen is van belang.

Een ander aspect van flexibiliteit is de verwachting dat men in de toekomst niet zijn hele leven lang in dezelfde job zal kunnen blijven werken. Wat men eenmaal heeft geleerd zal waarschijnlijk niet voor een heel beroepsleven lang voldoende zijn. Men zal in staat moeten zijn om zijn eigen beroepsbiografie gestalte te kunnen geven en ook daarvoor zijn intuïtie en fantasie, naast flexibiliteit en bereidheid tot voortdurend leren en aanpassen, van belang.

Om tegemoet te komen aan de hierboven vermelde verwachtingen is het nodig om het kunstzinnige handelingsvermogen te scholen. Vanuit het kunstzinnig oefenen ontstaat het kunstzinnig handelen wat betekent dat men open en met een goed waarnemingsvermogen een dialoog aangaat met de realiteit. Hieruit kunnen dan handelingsideeën groeien.⁴

Kunstzinnig werken vraagt dat de leerlingen zich eerst een voorstelling maken maar zich daarna aanpassen aan wat de realiteit vraagt. Het maakt mogelijk dat er iets kan ontstaan dat men niet op voorhand had kunnen bedenken. De leerlingen worstelen met de materie, overwinnen moeilijkheden, leren zich aan het materiaal aan te passen, accepteren mislukkingen en ontwikkelen uithoudingsvermogen. De leerlingen oefenen daarbij sterk hun waarnemingsvermogen maar ook hun vermogen om oplossingen te vinden voor niet voorziene obstakels. Deze vermogens worden ook in zuiver vakgerichte oefeningen aangescherpt maar daar worden ze geoefend door werkregels die van buitenaf worden opgelegd. In de kunstvakken krijgt de leerlingen de kans om vanuit zichzelf de motivatie op te brengen om deze vaardigheden in te zetten omdat de opdracht zelf dat van hen vraagt. Wanneer men bijvoorbeeld een houtskooltekening maakt, voelt men vanzelf de noodzaak tot voorzichtig omgaan met het materiaal aan omdat anders de tekening verprutst is.

Kunstzinnig handelen zal in de toekomst steeds meer noodzakelijk worden. Deze nieuwe manier van handelen reikt veel verder dan een beroepsopleiding. Het is nodig voor het persoonlijke leven zoals in persoonlijke relaties met mensen zowel als voor het werkende leven en zelfs voor het omgaan met de eigen biografie. In het sociale leven, in het werkmilieu en in de biografie van de hedendaagse mens komen zoveel onverwachtse wendingen en gebeurtenissen en ontstaan zoveel vragen en onzekerheden dat de vaardigheid om daar mee om te gaan van groot belang is. In de steinerpedagogie wordt bovendien uitdrukkelijk gevraagd dat de leraar dit kunstzinnig handelen ook toepast in het lesgeven.

Het kunstzinnig handelen kan gekarakteriseerd worden door vier fases:

- Fase 1: onbevangen beginnen;
- Fase 2: vragend handelen;
- Fase 3: het nieuwe, de verborgen mogelijkheid waarnemen;
- Fase 4: onderzoekend oordelen.

Onbevangen handelen betekent de eigen oordelen en vooroordelen opzij kunnen zetten bij het aanpakken van een bepaalde situatie of een bepaalde relatie met een mens. Maar het betekent

---

⁴ Zie “*Künstlerisch Handeln, die Förderung beruflicher Handlungsfähigkeit durch künstlerische Prozesse*” Michael Brater, Ute Büchele/Erhard Fücke/Gerhard Herz, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1989.

ook niet te lang stil te staan bij onvruchtbare overwegingen vooraf maar de situatie (of de sociale relatie met een mens) praktisch durven aan te pakken zonder garanties op zekerheden.

Bij dat handelen tast men de situatie voorzichtig af zodat men zich ook weer kan terug trekken op het moment dat men voelt dat men niet juist bezig is. Vragend handelen betekent dat men uiterst opmerkzaam blijft voor wat de situatie of de andere mens 'antwoordt'. Dit houdt niet in dat men er afstandelijk over nadenkt maar wel dat men actief op de zaak ingaat. Door op deze manier te handelen, ontdekt men wat er werkelijk bezig is en komt men verder dan een oppervlakkige analyse.

In de derde fase kan dan iets nieuws waargenomen worden dat de verborgen mogelijkheden kan openbaren. De ontdekking ontstaat door wakkerheid en onbevangen en secuur waarnemen met alle zintuigen. Ze hangt ook af van het engagement dat men in de handeling steekt. De oplossing ontstaat uit de zaak zelf en niet uit de theorie.

Ten slotte is men in staat om op een objectieve manier te handelen omdat men vertrokken is vanuit de zaak zelf en niet vanuit vooraf gevormde meningen en voorstellingen. Het onderzoekend oordelen vertrekt vanuit een praktisch en niet vanuit een theoretisch oordeel. Dit betekent dat men de ervaring en/of de vakcompetentie niet gebruikt om de enige mogelijke 'juiste' weg op voorhand uit te stippelen. Beiden worden als een instrumentarium ingezet om uit de waarneming en het praktijkonderzoek een aangepast antwoord te geven op de vraag.

De bovenstaande manier van handelen wordt bij uitstek geoefend door kunstvakken pedagogisch in te zetten. Kunstzinnig oefenen met kleur, klei, hout e.d. legt een degelijke basis voor de vaardigheden die voor het hierboven beschreven kunstzinnig handelen nodig zijn. Deze vaardigheden moeten uiteraard ook nog uitgroeien tot competenties dus ook overdraagbaar zijn naar andere situaties dan die waarin men ze geleerd heeft.

5. Leerplandoelstellingen en leerinhouden

<u>DEEL1: kunstzinnige oefening</u>		
	<i>Leerplandoelstellingen</i>	<i>Leerinhouden</i>
1.	<i>De leerlingen</i> kijken bewust en gericht en ontwikkelen vorm- en kleurgevoel;	Kennismaken met waarnemingstekenen en eenvoudige schilderopdrachten.
2.	kunnen verhoudingen zien, meten en weergeven;	Op de juiste manier opmeten met potlood en beeldzoeker.
3.	ontleden een vorm tot zijn basisstructuren en kunnen die weergeven;	Schetsen van de geometrische basisvormen (zie ook het onderdeel Meetkunde van het vak Wiskunde): <ul style="list-style-type: none"> - vierkant, rechthoek, cirkel driehoek - kubus, balk Met lat, passer en trekpen constructief tekenen van tenminste <ul style="list-style-type: none"> - vierkant, - rechthoek, - cirkel, - driehoek, - zeshoek - achthoek.
4.	onderscheiden organische en geometrische vormen;	Verschil tussen organische en geometrische vormen (verschillende opdrachten).
5.	zien lijn- en toonwaarden en kunnen ze weergeven;	<ul style="list-style-type: none"> - Positieve en negatieve ruimte. - Licht- en schaduwleer vanuit de verbeeldingskracht: eenvoudige ontwerpen (bol, kegel...) - Licht en schaduwleer vanuit de waarneming, met eenvoudige voorwerpen of naar grote meesters. - Toepassing in doorboringen waarbij het technische en het schone gekoppeld worden bijvoorbeeld staaf

		door kegel of bout en moer, machineonderdelen e.d.
6.	passen elementair perspectieftekenen toe;	Elementair perspectief zoals <ul style="list-style-type: none"> - luchtperspectieven van eenvoudige landschappen (hoog in de bergen, auto's in de mist...). - lijnperspectief van eenvoudig (zoals perspectivische tweedeling) naar complex (zoals een volledig uitgewerkt interieur) met schaduwwerking of kleur.
7.	geven een onderwerp weer in verschillende technieken en met verschillende materialen;	Verschillende tekentechnieken zoals arceren, houtskool, krijt en schildertechnieken zoals nat- in – nat schilderen of aquarel schilderen.
8.	verwerven inzicht in de kleurencirkel en in de werking van kleuren;	<ul style="list-style-type: none"> - Mengen en ontleden van kleuren - Kleur en impressie/expressie - Objectkleuren (bijvoorbeeld pigmenten, transparant, dekkend).
9.	passen elementaire compositieregels toe.	Elementaire compositieregels zoals: <ul style="list-style-type: none"> - symmetrie en asymmetrie, - ritme, - evenwicht, - bladspiegel.
<u>DEEL 2: beroepsgerichte vaardigheden</u>		
	<i>Leerplandoelstellingen</i>	<i>Leerinhouden</i>
10.	<i>De leerlingen</i> gebruiken grondstoffen, materiaal en gereedschap op een adequate manier;	Grondstoffen en materiaal zoals: <ul style="list-style-type: none"> - watergedragen verfsoorten, - kalk- en natuurverven, - poriënvulsel, - vernis, - behangpapier, - behanglijm,

		<ul style="list-style-type: none"> - boenwas, - beits, - klei, - gips, - natuurmaterialen, - metaal. <p>Gereedschap zoals</p> <ul style="list-style-type: none"> - penselen, - borstels, - kwasten, - plamuurmes, - schietlood, - schuurpapier, - snijmessen, - plamuurmes, - verfborstels, - verfvrollen, - (structuur) schaar, - breekmes, - hamers, - stempels, - zeefdrukraam, - drukpersje e.a. <p>Oefeningen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - penseelvoering, - vlakverdeling, - aflijnoefeningen, - schuuroefeningen. <p>Bewaringsaspecten.</p>
11.	onderscheiden en bewerken verschillende dragers;	<p>Ondergronden zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - papier en karton, - glas, - hout, - muren. <p>Bewerken van ondergrond zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - schuren, - plamuren, - schilderen, - voorweken, - opspannen.
12.	ontwikkelen motorische coördinatie;	<p>Lijnbeheersing zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - contourlijn, - aflijning, - rechte en gebogen lijn, - evenwijdigen. <p>Penseel- en kwastbeheersing (aanvoelen</p>

		<p>kwaliteit en mogelijkheden penseel en kwast.)</p>
13.	<p>verwerven basisinzichten met betrekking tot technieken en passen onder begeleiding technieken adequaat toe;</p>	<p>Grafische techniek (zoals tekenen, zeefdruk en lino.) Vormgevingstechniek (zoals boetseren) Decoratieve techniek (zoals behangen) Picturale techniek (zoals schilderen) Vermenigvuldigingstechniek (zoals sjabloneren) Gecombineerde technieken (zoals verven en vernissen)</p>
14.	<p>verwerven basisinzichten met betrekking tot werkzaamheden en hanteren adequaat de verschillende arbeidsfasen onder begeleiding;</p>	<p>Werkzaamheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ontdekken van de opgave, - plannen en organisatie van de werkplek, - besluiten tot het doen, - werkproces (proces/product), - controleren en corrigeren, - afsluiten van het werkproces en opruimen, - evalueren.
15.	<p>kunnen basisinzicht verwerven met betrekking tot welzijn en deze onder begeleiding adequaat hanteren.</p>	<p>Welzijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hygiëne, - gedrag en veiligheid, - werkhouding en gezondheid, - restverwerking.

6. Evaluatie

Als gevolg van de heterogeniteit van de klasgroep en de daaruit voortvloeiende leerling-gerichte benadering, zijn aangepaste beoordelingsmethodes noodzakelijk. In de B-stroom worden de volgende principes voor aangepaste evaluatie vooropgesteld:

- Evaluatie betekent meer dan het toekennen van een beoordeling van een eindresultaat na het afsluiten van een leerfase. Ook het leerproces zelf moet aandachtig gevolgd worden. In die zin is permanente evaluatie noodzakelijk met een voortdurende bezorgdheid voor de individuele vorderingen.
- Evaluatie van de leerlingen houdt in dat de leraar zichzelf permanent evalueert en bijstuurt. Hij moet enerzijds het nastreven van de ontwikkelingsdoelen voor ogen hebben, anderzijds moet hij de vrijheid hanteren om, in het belang van de klasgroep of van één of meerdere leerlingen, differentiëring aan te brengen in de doelstellingen. De leraar zal daarbij de geplande leerinhouden en de bijbehorende werkvormen aanpassen.
- Enkel evalueren op het einde van een grote periode is niet wenselijk. Het is beter de evaluatiemomenten te spreiden zodat een voortdurende en optimale begeleiding mogelijk is. De beslissing over slagen of niet slagen zal zo geleidelijk aan groeien: verrassingen op het einde van het schooljaar zijn onaanvaardbaar. Deze gespreide evaluatie vereist regelmatig collegiaal overleg, geregelde klassenraden en kinderbeprekingen. De bevindingen worden steeds aan ouders en leerlingen meegedeeld.
- De evaluatie mag niet enkel gericht zijn op de al dan niet behaalde kennis of vaardigheden. Ook de sociale vaardigheden, de attitudes, de lesbetrokkenheid en de mate waarin het kind zelfstandigheid verwerft zijn voorwerp van evaluatie. In die zin is elke leraar permanent bezorgd om de totale ontwikkeling van elk kind.

7. Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen

De vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen die specifiek via de leerinhouden van dit vak nagestreefd worden zijn:

Gezondsheideducatie:

Veiligheid en E.H.B.O.

De leerlingen

- 8 zien in dat hun gedrag invloed heeft op de eigen veiligheid en die van anderen.
- 9 kunnen enkele veilige en onveilige situaties in hun eigen leefomgeving identificeren en kunnen voorbeelden geven van preventieve maatregelen.
- 11 kunnen op een efficiënte manier hulp inroepen in een noodsituatie en zelf eerste hulp bieden bij kleine wonden.

Rust, beweging, houding

De leerlingen

- 14 kunnen een goede sta-, zit-, en tilhouding aannemen en geven enkele voorbeelden van mogelijke klachten die optreden bij verkeerde houdingen en bewegingen.

Milieu educatie

1 Lucht en water

De leerlingen

- 1 kunnen voorbeelden van lucht- of waterverontreiniging in de eigen leefomgeving aanwijzen.
- 2 kunnen voorstellen formuleren om in de eigen leefomgeving de kwaliteit van lucht of water te behouden of te verbeteren.
- 3 gaan zorgzaam om met lucht en water in de eigen leefomgeving.

2 Levende wezens en milieu

De leerlingen

- 4 kunnen meewerken aan activiteiten die bijdragen tot het behoud of de verbetering van de natuurlijke verscheidenheid aan levende wezens in de eigen leefomgeving.
- 6 gaan respectvol en zorgzaam om met planten en dieren.

4 Afval

De leerlingen kunnen

- 9 aard en hoeveelheid van afvalstoffen in de eigen leefomgeving beschrijven.
- 10 voorbeelden geven van de manier waarop de eigen leefomgeving door voorkomen van afval en door hergebruik kan bijdragen tot de beperking van de afvalproductie en passen dit toe.
- 11 uitleggen op welke manier het afval in de eigen gemeente wordt verwerkt.

Sociale vaardigheden

1 De ontwikkeling van een voldoende ruim gamma van relatiewijzen

De leerlingen kunnen

- 1 zich als persoon present stellen: uitkomen voor een eigen mening en respect opeisen voor de eigen lichamelijke en seksuele ontwikkeling.
- 2 respect en waardering voor anderen opbrengen: de eigenheid van medeleerlingen accepteren en waarderen.
- 3 zich dienstvaardig tegenover anderen opstellen: het bijstaan van medeleerlingen bij schooltaken en schoolactiviteiten.
- 4 om hulp vragen en dankbaarheid tonen in probleemsituaties.
- 5 in groepsverband meewerken en een toegewezen opdracht uitvoeren.
- 6 bij een opgegeven groepstaak verantwoordelijkheid dragen.
- 7 op gepaste wijze kritiek uiten tegenover een ander tijdens een groepswerk.
- 8 opkomen voor de eigen rechten en voor de rechten van anderen uit de groep.
- 9 zich discreet opstellen in een gezelschap en ten aanzien van vertrouwelijke informatie.
- 10 ongelijk of onmacht toegeven in een discussie of in een spelsituatie.
- 11 het verschil herkennen tussen verbaal en niet-verbaal gedrag bij zichzelf en bij anderen in concrete groepssituaties.

2 De beheersing van het communicatieve handelen of het omgaan met elkaar

De leerlingen

- 12 beheersen elementen van het communicatieve handelen:
  - actief luisteren en weergeven wat een andere inbrengt;
  - toegankelijk zijn en feedback geven over eigen gevoel;
  - verduidelijken waarom zij voor een bepaald gedrag gekozen hebben;
  - assertief zijn en opkomen voor de rol die zij op zich nemen in een groepsopdracht;
  - effectbesef hebben over hun eigen gedrag;
  - anderen de kans geven om te reageren.

3 De deelname aan vormen van samenwerking en sociale organisatie

3.1 De dialoog

- 13 De leerlingen leggen contact met anderen binnen de groep en staan open voor contact met anderen buiten de groep.

3.2 De groepsdiscussie

- 14 De leerlingen kunnen in een groepsdiscussie hun mening weergeven, handhaven en bijsturen.

3.3 De taakgroep

- 15 De leerlingen kunnen in een taakgroep aan een goede onderlinge verstandhouding meewerken.

8. Minimale materiële vereisten

Een ruim en licht lokaal met mogelijkheid tot verduisteren
Stromend water en een spoelbak
Groot afwasbaar bord
Bordtekendriehoek, lat, bordpasser
Snijplaten
Tekentafels en/of ezels
Werktafels en werkhoecken/wanden
Projectiemogelijkheden
Mogelijkheden om het werk ten toon te stellen
Bergruimte

9. Bibliografie

- BOOS-HAMBURGER, H., *Aus Gesprächen mit Rudolf Steiner über Malerei*, Basel, 1985.
- BRUIN, D., *Schilderen op school. V.P.C. Leerplan. Werkboek 7*, Stichting Vrij Pedagogisch Centrum, Driebergen.
- CARLGREN, F. *De vrije school: pedagogie van Rudolf Steiner in woord en beeld*, Iona stichting, 1979.
- CRUYPELANS, L. en MALAISE, P. *Wegwijs in natuurlijke verfstoffen*, Berchem, 1990, ISBN 90-800519-1-8.
- EDWARDS, L. en LAWLESS, J. *The natural paint book*. 2002, ISBN 1-85626-432-7.
- GUASCH, G en ASUNCION, J. *Perspectief en ruimte in de schilderkunst*, Cantecler, ISBN-13: 9789021336688; ISBN-10: 9021336685
- GOETHE, J. W. *Kleurenleer*. Vrij Geestesleven, Zeist, 2004.
- GELB, J.M. *Denken als Leonardo da Vinci*. De Kern, Baarn, 1999.
- HAUSCHKA- STAVENHAGEN, M. *Kunstzinnige therapie*. Vrij Geestesleven, Zeist, 1990.
- HEBING, J., *Welt, Farbe und Mensch. Studien und Übungen zur Farbenlehre und Einführung in das Malen*, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1981.
- HEBING, J., *Lebenskreise-Farbenkreise. Erinnerungen. Aus den Tagebüchern des Malers*, Stuttgart, 1969.
- HEBING, J., *Welt, Farbe und Mensch*, Stuttgart, 1983.
- JÜNEMANN, M. en WEITMANN, F. *Der künstlerische Unterricht in der Waldorfschule*, Freies Geistesleben, Stuttgart, 2007
- KOCH, E. en WAGNER, G. *Die Individualität der Farbe. Übungswege für das Malen und Farberleben*. Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1990.
- KUTZLI, R. *Entfaltung schöpferischer Kräfte durch lebendiges Formenzeichnen. Folgen 1-12*. Oratio, 2005.
- LORENZI, F. *Hoe teken ik in perspectief*. Cantecler, ISBN-13: 9789021326252 ISBN-10: 9021326256
- MÄCKLER, A., *Lichtoffene Farbigeit. Grundlinien der anthroposophisch orientierten Lasurmalerei*, Schaffhausen, 1992.
- MAFLIN, A. *Nieuwe decoratieve verftechnieken*, Cantecler, ISBN-13: 9789021336718; ISBN-10 : 9021336715
- MEES- CHRISTELLER, E. en MEES, L.F.C. *Tekenen als therapie*, Christoffor, Zeist, 2005.

MÜLLER, B., *Schilderen met kinderen*, Zeist, 1987.
PROSKAUER, H.O., *Zum Studium von Goethes Farbenlehre*, Basel, 1986.
RAMBONNET, O. en HETTICH, F. *Modelboetseren, de kunst van het waarnemen*.
Cantecleer AH Baarn, 2002
SANTANMERA, C. *Het complete beeldhouwboek*. Cantecleer AH, Baarn 2002.
SLOAN, A. en SWYNNER, K. *Traditionele verven en afwerkingen* Cantecleer/ De Bilt,
1998.
STEINER, R. *Het wezen van de kleuren*. Vrij geestesleven, Zeist, 1999
Christofoor 2005.
STEINER, R., *Farbenerkenntnis*, aanvulling op *Das Wesen der Farben*, Verlag der
Rudolf Steiner Nachlassverwaltung, Dornach, (GA 291a).
STEINER, R., *De spirituele bronnen van de kunst*, Vrij Geestesleven, Zeist, 1993.
RAMBONNET, O. en HETTICH, F. *Modelboetseren, de kunst van het waarnemen*.
Cantecleer AH Baarn, 2002